

O'ZBEK VA RIM ADABIYOTINING O'XSHASH VA FARQLI TOMONLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.1986347>

Hamroyeva Muxlisa Farxod qizi

TerDPI, Tillar fakulteti

Muhlisaxamroyeva@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbek va Rim adabiyotining o'xshash va farqli tomonlari haqida ma'lumot berilgan. Mazkur mavzuni o'rganish jarayonida Rim adabiyotining Vergiliy, Gorasiy, Ovidiyning klassik namunalarini hamda O'zbek adabiyotining Alisher Navoiy, Bobur, Furqatni buyuk asarlarini qiyoslash orqali amalga oshiriladi. Tadqiqot adabiyotshunoslikning qiyosiy-tarixiy va strukturalistik yondashuvlariga asoslanib, har ikkala adabiyotning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashga qaratiladi.

Kalit so'zlar

qiyosiy-tarixiy, strukturalistik, mifologiya, epopeyasi, obrazlar, epik asarlar, tragediya, komediya.

SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF UZBEKISTAN AND ROMAN LITERATURE

Abstract

This article provides information about the similarities and differences between Uzbek and Roman literature. The study of this topic will be carried out by comparing the classic examples of Roman literature such as Virgil, Horace, and Ovid, and the great works of Uzbek literature such as Alisher Navoi, Babur, and Furqat. The research focuses on identifying the unique characteristics of both literatures, based on comparative-historical and structuralist approaches to literary studies.

Keywords

comparative-historical, structuralist, mythology, epic, images, epic works, tragedy, comedy.

СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ УЗБЕКИСТАНСКОЙ И РИМСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Аннотация

В статье представлена информация о сходствах и различиях узбекской и римской литературы. . Изучение данной темы будет осуществляться путем сравнения классических образцов римской литературы, таких как Вергилий, Гораций и Овидий, и великих произведений узбекской литературы, таких как Алишер Навои, Бабур и Фуркат. Исследование сосредоточено на выявлении уникальных особенностей обеих литератур на основе сравнительно-исторического и структуралистского подходов к литературоведению.

Ключевые слова

сравнительно-исторический, структуралистский, мифология, эпос, образы, эпические произведения, трагедия, комедия.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola bo'yicha tadqiqot davomida O'zbek va Rim adabiyotining o'xshash va farqli jihatlarini o'rganish uchun turli manbalar tahlil qilindi. Jumladan, Xalliyeva, G ning adabiyotshunoslikda qiyosiy tadqiqotlar: metod va metodologiya, Vohidov R. va Eshonqulov H ning "O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi", S Narmataliyevning "Qadimgi dunyo tarixi va Rim davlatining adabiyoti" U. Hamdamov va A. Qosimovning "Jahon adabiyoti", shuningdek, Vergiliy, Gorasiy va Ovidiy asarlari ham o'rganib chiqildi. Ushbu adabiyotlarni tahlil qilish natijasida Rim adabiyotining yunon madaniy ta'siri ostida shakllanganligi, falsafiy hamda epik yo'nalishga urg'u berganligi aniqlandi. O'zbek adabiyoti esa turkiy, islomiy va tasavvufiy an'analarga asoslanib, didaktik hamda lirika yo'nalishida rivojlanganligi kuzatildi. Tadqiqot metodologiyasi qiyosiy-tarixiy va strukturalistik yondashuvlarga asoslangan holda olib borildi. Qiyosiy-tarixiy usul orqali har ikkala adabiyotning rivojlanish bosqichlari va umumiy jihatlarini aniqlab berildi. Strukturalistik tahlil yordamida ularning janrlari, obrazlari va badiiy uslublari o'zaro taqqoslandi.

NATIJA

O'zbek va Rim adabiyoti o'rtasida ko'plab o'xshash va farqli jihatlar mavjud. O'xshash tomonlariga keladigan bo'lsak, har ikkala adabiyot ham uzoq tarixga ega bo'lib, qadimiy yozma manbalardan boshlangan. Rim adabiyoti Vergiliy, Gorasiy va Ovidiy kabi shoirlar orqali rivojlangan bo'lsa, O'zbek adabiyoti Alisher Navoiy, Lutfiy, Bobur kabi ijodkorlar bilan boyigan. Rim adabiyotida "Eneida" kabi eposlar bo'lsa, O'zbek adabiyotida "Alpomish" kabi xalq eposlari mavjud. Har ikkala adabiyotda milliy qahramonlar va ularning jasorati aks etgan. O'zbek va Rim adabiyotida hayotiy tajribalarni o'rgatuvchi, axloqiy ma'noga ega asarlar ko'p

uchraydi. Masalan, Rimda Gorasiy she'rlari, O'zbek adabiyotida esa Navoiy va Ahmad Yassaviy asarlari shunday xususiyatga ega.

Farqli tomonlariga keladigan bo'lsak, Rim adabiyoti ko'proq yunon mifologiyasidan ilhomlangan, ilohiy va qahramonlik obrazlari asosida rivojlangan. O'zbek adabiyoti esa islom ta'sirida shakllanib, tasavvuf va axloqiy masalalarga ko'proq urg'u beradi. Rim adabiyoti lotin tilida yozilgan bo'lib, unda qadimiy yunon adabiyoti ta'siri seziladi. O'zbek adabiyoti esa turkiy tillarda yozilib, xalq og'zaki ijodi bilan chambarchas bog'liq. Rim adabiyotida tragediya, komediya va falsafiy asarlar keng tarqalgan. O'zbek adabiyotida esa doston, g'azal va ruboiy kabi janrlar ko'proq uchraydi.

MUHOKAMA

O'zbek va Rim adabiyotining o'ziga xos o'xshash va farqli jihatlari mavjud. Bu ikki adabiyot ham tarixiy va madaniy meroslarni aks ettiradi va ko'plab umumiy mavzularni o'z ichiga oladi. O'zbek adabiyotida ham Rim adabiyotida ham epik asarlar katta o'rin tutadi. O'zbek adabiyotida "Alpomish" kabi dostonlar mavjud, bu o'zbek xalqining urush va jasorat haqida yozilgan epik asaridir. Rim adabiyotida esa "Aeneida" epik asari mavjud, bu Rim imperiyasining asoschilaridan biri bo'lgan Aeneasning sarguzashtlarini tasvirlaydi. O'zbek va Rim adabiyotlarida ham qahramonlar yurtini himoya qilish, adolatni tiklash, va yomonlarga qarshi kurashishda katta o'rin tutadi. Masalan, O'zbek adabiyotidagi Alpomish, Buzruk, va Sogdiyona qahramonlari o'z vatanlarini himoya qilish uchun kurashgan. Rimda esa o'zining mehnatlari va jasorati bilan tanilgan Aeneas va boshqa qahramonlar mavjud, ular ham o'z vatanlarini himoya qilish uchun jang qilgan. O'zbek adabiyotida diniy va axloqiy qadriyatlar, masalan, "Qur'oni karim" va "Hadis" larga oid asarlar ko'plab bo'lib, odob-axloq, halollik, va mo'tadil yashashni targ'ib qiladi. Rim adabiyotida ham axloqiy masalalar ko'rsatiladi, masalan, Rimning yirik filozoflaridan bo'lgan Seneka va o'zining "Yuqori axloq" yoki "Morallar haqida" asarlari orqali axloqiy masalalar, sabr-toqat va adolatni targ'ib etgan. O'zbek adabiyotida drama janri rivojlanib, teatrdagi xalqning hayoti va muammolari aks ettirilgan. Misol uchun, O'zbek klassik dramaturglaridan Abdulla Qodiriy va Cho'lponning asarlari o'zbek teatrining rivojlanishiga katta hissa qo'shgan. Rimda ham drama va teatr o'zining katta o'rnini egallaydi. Rim dramaturglaridan Plaut va Seneka o'z asarlarini yaratgan va ular orqali insoniy his-tuyg'ularni, ijtimoiy muammolarni va xususiyatlarni yoritgan. Shuningdek, O'zbek va Rim adabiyotlari o'rtasidagi o'xshashliklarga doir yana bir nechta qiziqarli jihatlar mavjud. Mana, ularning ba'zilari: O'zbek adabiyotida shoirlar va mutafakkirlar, masalan, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur va Fuzuli kabi shaxslar, ko'plab she'rlar, ruboiylar va dostonlar yaratganlar. Ushbu asarlar

ko'pincha falsafiy, diniy va ijtimoiy mavzularda bo'lib, inson ruhiyatini, qadriyatlarni va jahonni tushunishga qaratilgan. Rim adabiyotida ham ko'plab she'riy asarlar mavjud. Masalan, Rim shoirlari Gomer, Vergiliy, Ovid kabi shaxslar o'z asarlarida o'z davrining axloqiy, siyosiy va falsafiy masalalarini ko'rib chiqqanlar. Ovidning "Metamorfozalar" asari – rim adabiyotining eng yirik she'riy asarlaridan biri bo'lib, unda tabiiy o'zgarishlar va insoniyat tarixining boshlang'ich davri tasvirlangan. O'zbek adabiyotida ijtimoiy adolatsizliklar, zulm va qoloqlikni tanqid qilish ko'plab asarlarda o'z ifodasini topgan. Cho'lponning "Furqat" va "Kecha va kunduz" asarlarida, masalan, jamiyatdagi adolatsizliklar, odamlarning ijtimoiy tartiblar bilan kurashi aks etgan. Rim adabiyotida ham siyosiy tanqidlar mavjud. Masalan, Rim tarixining yirik asarlari yozgan Titus Liviy va Tacitus o'zlarining asarlarida Rimning siyosiy tizimi va davlat boshqaruvini tahlil qilganlar. Tacitusning "Anallar" asari Rim imperiyasidagi siyosiy tanqidlarga bag'ishlangan. O'zbek adabiyotida mifologiya, folklor va diniy qadriyatlar ko'plab asarlarda muhim o'rin tutadi. "Alpomish" dostonida o'zbek xalqining qadimiy mifologiyasi, haqiqiy va fantastik voqealar orqali tasvirlanadi. Shuningdek, o'zbek adabiyotida islom dini ta'siri ham seziladi. Rim adabiyotida ham ko'plab mifologik mavzular mavjud. Rimning asosiy mifologiyasi va ularning qadriyatlari "Aeneida"da, "Metamorfozalar"da va boshqa she'riy asarlarda keng yoritilgan. Rim xalqi o'zlarining diniy qadriyatlariga asoslanib ko'plab afsonalar yaratgan. O'zbek adabiyotida tarixiy asarlar ham o'ziga xos o'rin tutadi. Masalan, "Boburnoma"da Zahiriddin Muhammad Bobur o'zining siyosiy hayoti, janglari va muvaffaqiyatlarini tasvirlagan. O'zbek adabiyotida tarixiy shaxslar, voqealar va madaniyatlar ko'plab she'rlar, dostonlar va hikoyalarda aks etgan. Rim adabiyotida ham tarixiy mavzular muhim o'rin tutgan. Rim tarixini yoritgan asarlardan biri sifatida Titus Liviyning "Rimning tarixiy yozuvlari"ni misol keltirish mumkin, bu asarda Rimning qadimiy davri va uning yuksalishi tasvirlanadi.

O'zbek va Rim adabiyoti o'rtasidagi farqli jihatlariga keladigan bo'lsak. O'zbek adabiyoti ko'proq xalqning kundalik hayoti, tabiat, sevgi, jasorat va ijtimoiy adolat kabi mavzularni qamrab oladi. Shu bilan birga, ko'plab asarlarda milliy urf-odatlar va an'analar tasvirlanadi. Masalan, Alisher Navoiyning "Xamsa" asarlari orqali insoniyatning axloqiy qadriyatlari, adolat va sevgining ahamiyati aks ettirilgan. Rim adabiyotida asosan davlat, siyosat, huquq va tarixiy hodisalar mavzulari o'z ifodasini topgan. Rim davrida yozilgan adabiyot asarlarida erkaklar, qadriyatlar va ijtimoiy qatlamlar o'rtasidagi farqlar, hamda imperatorlik va imperiyaning qudrati muhokama qilingan. Masalan, Virgiliusning "Aenida" asarida Rimning kelajagi va imperatorlik o'рни haqida yozilgan. O'zbek tilidagi adabiyot ko'pincha musiqiy va lirik xususiyatlarga ega bo'ladi. Shairona va

hikmatli soʻzlar, xalq ogʻzaki ijodining taʼsiri seziladi. Mahmud Kashgariyning "Divan lugʻat at-turk" asarida tilni oʻrganish, soʻz boyligini kengaytirish hamda turkiy xalqlarning madaniyati haqida muhim maʼlumotlar keltirilgan. Rim adabiyotida koʻproq latiflik, murakkab frazalar va retorik asarlar mavjud. Rim adabiyoti klassik va sarkastik uslubda yozilgan, bu esa oʻz vaqtida siyosiy va ijtimoiy muammolarga qaratilgan edi. Ciceroning nutqlari yoki Ovidning "Metamorfozlar"i misol boʻla oladi. Oʻzbek adabiyotida shoirlar va yozuvchilar koʻpincha diniy va axloqiy nuqtai nazardan asarlar yaratgan. Masalan, Navoiy oʻz asarlarini koʻproq axloqiy-maʼnaviy qadriyatlarni targʻib qilishga bagʻishlagan. Rim adabiyotida esa koʻplab yozuvchilar oʻz faoliyatlarini siyosiy, huquqiy yoki taʼlimiy yoʻnalishlarda amalga oshirgan. Asosan, Seneka va Cicero siyosat va axloqiy masalalar haqida koʻp yozganlar. Oʻzbek adabiyoti koʻpincha sheʼr, doston, hikoya va maqolalarga asoslanadi. Navoiy, Bobur, va boshqa klassik shoirlar asarlarida masnaviy, ruboiy, gʻazal kabi janrlar keng tarqalgan. Rim adabiyotida epopeya, drama, tragediya va komediya janrlari keng rivojlangan. Ovidning "Metamorfoz" epopeyasi yoki Senekaning "Tragediyalar"i oʻsha davrning adabiy yuksakliklarini namoyish etadi. Oʻzbek adabiyotida islom dini va tasavvufning taʼsiri katta hisoblanadi. Masalan, Bahauddin Naqshbandiyni va Jamining asarlarida tasavvufning oʻrni va diniy qadriyatlar alohida ahamiyat kasb etgan. Rim adabiyoti: Rimda esa oʻsha davrda pagʻatizm, shuningdek, nasroniylikning oʻsishi bilan adabiyotda diniy va axloqiy temalar muhokama qilingan. Virgiliusning "Aenida" asarida Rim davlatining ilohiy kelajagi haqida soʻz boradi. Oʻzbek adabiyotida tashqi dunyo (tabiat, makon) va ichki dunyo (insonning ruhi, his-tuygʻulari) oʻrtasidagi aloqalar koʻp hollarda tasvirlangan. Masalan, Jaloliddin Rumiyni tasavvufiy asarlarida ichki dunyo va tashqi dunyo oʻrtasidagi uygʻunlik alohida oʻrinda turadi. Rim adabiyotida koʻproq tashqi dunyo (siyosat, urush, imperiya) tasvirlangan. Tacitusning tarixiy asarlarida Rim imperiyasining siyosiy va harbiy hayoti batafsil yoritilgan. Oʻzbek adabiyotida hikoya, sheʼr, drama va doston kabi janrlar rivojlangan. Oʻzbek sheʼriyatida anʼanaviy qasida, ruboiy va gazel kabi shakllar keng tarqalgan. Poetik asarlar koʻpincha insoniy his-tuygʻularni, sevgi, tinchlik, adolat va tafakkur masalalarini yoritadi. Rim adabiyotida epik, tragediya, komediya va oratoriya kabi janrlar keng rivojlangan. Rim shoirlari koʻpincha siyosiy va ijtimoiy mavzularni koʻtarib, imperatorlar va davlatni madh etgan. Mashhur Rim adabiyotiga Virjiliy, Ovid, Seneka va boshqa shoirlar kiradi. Oʻzbek adabiyotida islom dini katta oʻrin tutadi. Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi klasik shoirlar oʻz asarlarida tasavvuf, axloqiy qadriyatlar va diniy fikrlarni koʻtarishgan. Rim adabiyotida koʻp vaqt davomida polyteistik diniy qarashlar hukmron boʻlgan, lekin keyinchalik xristianlikning

tarqalishi Rim adabiyotida diniy mavzularni ham ko'paytirdi. Rim yozuvchilari ko'pincha o'z asarlarida siyosiy, urush va qahramonlikni madh etishgan.

XULOSA

O'zbek va Rim adabiyotlari o'rtasida, tarixiy va madaniy falsafiy va ijtimoiy masalalarda o'xshashliklar bo'lsa-da, ularning shakllanishi, maqsadi va uslublari, tarixiy, madaniy va diniy omillarida katta farqlar mavjud. O'zbek adabiyoti ko'proq tasavvuf, xalq qadriyatlari, axloqiy yuksalish, ma'naviyat, insonning ichki dunyosi va axloqiy qadriyatlarga e'tibor qaratgan bo'lsa, Rim adabiyoti siyosiy kuch, ijtimoiy tuzum, huquq va tarixiy voqealarni o'zida aks ettirgan. Rim adabiyoti ko'proq tashqi dunyo, siyosat va ijtimoiy tuzilishga alohida e'tibor berib, harbiy va huquqiy masalalar atrofida shakllangan. Umuman olganda, har ikkala adabiyot o'z davrida jamiyat taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan va o'ziga xos madaniy meros qoldirgan.

REFERENCES:

1.Razzoqova, M. A. (2025). ABDULLA QODIRIY-O'ZBEK ADABIYOTINING BUYUK SIYMO SI. SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH, 3(29), 261-263.

2.Vohidov, R., & Eshonqulov, H. (2006). O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. O'quv qo'llanma. T.: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashrivoti, 528.

3. Normamatov Farrukh Komiljon ugli. (2023). The Importance of Concept in Linguoculturology and Linguistics. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development, 2(11), 507-509. Retrieved from <http://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/898>

4. Normamatov F. (2023). LINGVOMADANIYATSHUNOSLIK VA KOGNITIV TILSHUNOSLIKNING O'ZARO ALOQASI VA ULARDA KONSEPTNING AHAMIYATI. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(4). <https://doi.org/10.47390/A1342V3I4Y2023N24>

5.VAZIRLIGI, M. T. L., HAMDAMOV, U. B., & QOSIMOV, A. O. JAHON ADABIYOTI.

6.ASR, I., O'ZBEK, B. O. S. H. L. A. R. I. D. A. G. I., & QARASHLARI, Z. L. (2024). 3. 1. MAHMUD XO 'JA BEHBUDIY. O 'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI ALISHER NAVOIY

NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI, 37.

7. Normatova, S. H. O. S. R. A. (2008). Jahon adabiyoti. Ushbu darslikda "Yevgeniy Onegin" romani va uning qahramonlari haqida ma'lumotlar keltirilgan. PDF manba: Jahon adabiyoti-Ziyouz. com.

8. Narmataliyev, S. U. O. (2021). QADIMGI DUNYO TARIXIDA RIM DAVLATINING ADABIYOTI. Scientific progress, 1(6), 734-740.

9. Abdalimovna, A. S. (2025). ANTIK DAVRDA YUNON ADABIYOTINING RIVOJLANISHI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 63(4), 384-388.

10. Hamdamov, U., & Qosimov, A. (2016). Jahon adabiyoti.

11. Xalliyeva, G. (2024). ADABIYOTSHUNOSLIKDA QIYOSIY TADQIQOTLAR: METOD VA METODOLOGIYA. Science and innovation, 3(V1), 40-57.

12. HAMDAMOV, U. B. (2020). JAHON ADABIYOTI: MODERNIZM VA POSTMODERNIZM.

13. Mirvaliyev, S., & Shokirova, R. (1993). O'zbek Adiblari. Toshkent: "Fan."